

Analyzing the Content of the Second Step Statement of the Iranian Revolution with the Emphasis on the Strategic Duties of the Youth in the Second Step of the Revolution

Mohammad Eskandari Nesab ¹

Abstract

The leaders of the revolution on February 13, 2018, addressed the Second step of the Iranian Revolution to the people of Iran, as "a beacon to illuminate the future path and progress of the Islamic Revolution of Iran"; This statement, as the initiator of the "great and global process of the second forty years", with a special emphasis on the youth with the phrase "the axis of realization of the advanced Islamic system", calls for the use of long efforts of the young individuals and revolutionary motivations in the second step of the revolution. Therefore, the present article intends to describe and analyze the content of the statement, extract the duties of different segments of the audience, especially the youth in the second step of the revolution and by combining the main indicators, the tasks and action strategy for the second step of the revolution. Methodologically, the present study has considered the text of the statement as a central document and has been analyzed and coded using the method of qualitative content analysis, texts and statements, taking into account the existing literature and statements about youth. By qualitatively examining the text of the statement, along with other statements of the Supreme Leader of the Revolution, the duties and models related to the people, officials and youth were counted. Religiosity and attention to morality and spirituality, progress jihad, system excellence and social justice, revolutionary vision and political jihad.

Keywords: The Second Step Statement, the Second Step of the Revolution, Advanced Islamic System, The Youth's Duties , Qualitative Content Analysis

1

Vol. 8
Spring 2022

Research Paper

Received:
30 April 2022
Accepted:
28 May 2022
P.P: 41-72

1. MA in Social Science Research, University of Tehran, Tehran, Iran.

تحلیل محتوای بیانیه گام دوم انقلاب، با تأکید بر وظایف راهبرد عمل جوانان در گام دوم انقلاب

محمد اسکندری نسب^۱

چکیده

بیانیه گام دوم به‌عنوان آغازگر «فرایند بزرگ و جهانی چهل سال دوم» انقلاب اسلامی، تأکیدی خاص بر جوانان با عبارت «محور تحقق نظام پیشرفته اسلامی»، در پی کاربست همت‌های بلند و انگیزه‌های جوان و انقلابی در گام دوم انقلاب بوده است؛ لذا هدف اصلی مقاله حاضر این است تا ضمن تشریح و تحلیل محتوای بیانیه، وظایف اقشار مختلف مخاطبان، به‌خصوص جوانان در بیانیه گام دوم انقلاب را استخراج و با تجمیع شاخص‌های اصلی مدنظر رهبر انقلاب، وظایف و راهبرد عمل را در راستای گام دوم انقلاب مشخص کند. روش تحقیق مبتنی بر روش توصیفی-تحلیلی است و با در نظر داشتن بیانیه گام دوم به‌عنوان سند محوری مقاله و بیانات موجود پیرامون جوانان، با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی، متون و بیانات تحلیل و کدگذاری شده است. با بررسی کیفی متن بیانیه، در کنار سایر بیانات رهبر انقلاب، وظایف و مدل‌های مربوط به مردم، مسئولین و جوانان احصا شده و با توجه به تمرکز اصلی بر جوانان، ۶ شاخص اصلی به‌عنوان وظایف و راهبرد عمل جوانان در قالب: جهاد امیدآفرینی، جهاد پیشرفت، دین‌داری و توجه به اخلاق و معنویت، پیش انقلابی و جهاد سیاسی، تعالی نظام و عدالت اجتماعی، و جهاد علمی مشخص شده است. مطابق با بیانیه رهبر معظم انقلاب اسلامی، ویژگی‌های «جوان طراز گام دوم انقلاب» که آماده بر عهده گرفتن مسئولیت و حرکت در مسیر دومین مرحله خودسازی، جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی باشد، در این گفتمان فردی کارآزموده و پرنگیزه، مسلح به نگاه انقلابی، روحیه انقلابی، عمل انقلابی، به‌علاوه میدان‌دار و جهادگر در حوادث و مسائل کشور است. همچنین لازمه میدان‌داری در حوادث کشور داشتن روحیه خودباوری و مجاهدت، احساس مسئولیت و نشاط و عمل سریع درعین‌حال دقت است.

کلیدواژه‌ها: بیانیه گام دوم، گام دوم انقلاب، نظام پیشرفته اسلامی، وظایف جوانان، تحلیل محتوای کیفی. مقاله حاضر برگرفته از طرح پژوهشی جایگزین خدمت خود تحت عنوان «تصویر جوان ایرانی دهه پنجم انقلاب در آیین بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی و تطبیق آن با وضع موجود (مبتنی بر آمارها و پیمایش‌ها)»، دانشکده و پژوهشکده علوم اجتماعی و فرهنگی دانشگاه امام حسین (ع) است

۱. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد پژوهش علوم اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

مقدمه

رهبر معظم انقلاب در ۲۲ بهمن‌ماه سال ۱۳۹۷، بیانیه گام دوم انقلاب را خطاب به ملت ایران، به‌عنوان چراغی برای روشن کردن راه آینده پیشروی انقلاب اسلامی ایران صادر فرمودند.^۱ هم‌زمانی صدور این بیانیه را با چهل‌سالگی انقلاب نمی‌توان نادیده گرفت، چراکه این بازه به شکل نمادین نماد پایان دوران جوانی است و مقام معظم رهبری درست در چهل‌سالگی انقلاب با صدور بیانیه‌ای در تراز بیانیه‌های تاریخی، خط‌مشی نوینی را پیش روی ملت ایران قرار دادند.

محتوای این بیانیه بدین‌صورت است که پس از یادکرد نسل آغازگر و ادامه‌دهنده راه انقلاب، نسل جوان را، نسل تلاشگر در مسیر فرایند بزرگ و جهانی چهل سال دوم انقلاب معرفی می‌نماید؛ از طرفی فاصله میان بایدها و واقعیتهای همواره وجدان‌های آرمان‌خواه را عذاب داده و می‌دهد، اما این فاصله‌ای طی شدنی است و با حضور نسل جوان مؤمن و دانا و پرنگیزه با قدرت بیشتری طی خواهد شد. ایشان با تأکید بر این که دهه‌های آینده از آن جوانان است، معتقدند که جوانان باید با کارآزمودگی و انگیزه والا از انقلاب حراست کرده و آن را هرچه بیشتر به آرمان بزرگش نزدیک کنند که همانا ایجاد تمدن نوین اسلامی و آمادگی برای ظهور امام زمان (عج) است. گام‌های استواری که جز در سایه شناخت درست گذشته و درس گرفتن از تجربه‌ها برداشته نخواهد شد. رهبر معظم انقلاب زمینه‌سازی برای ورود جوانان به عرصه مدیریت و تزریق روحیه و باور «ما می‌توانیم» به همگان، از برکات بزرگ انقلاب اسلامی برمی‌شمارند. انقلاب جوان‌مداری که سبب ثبات، امنیت و حفظ تمامیت ارضی ایران، موتور پیشران در عرصه علم و فناوری و ایجاد زیرساخت‌های حیاتی، اقتصادی و عمرانی شد، مشارکت مردمی و سابقه خدمت‌رسانی را به اوج رسانید و با ارتقای شگفت‌آور بینش سیاسی آحاد مردم، کفه عدالت در تقسیم امکانات عمومی کشور را سنگین نمود و این‌گونه چشم امید همگان را در عدالت‌گستری برتر را به‌سوی جوانان خیر ساخت.

جوانان طلعه‌داری که در سایه رویکرد دینی و اخلاقی در جمهوری اسلامی و دگرگونی فضا به‌سوی اخلاق، با وجود سقوط اخلاقی روزافزون غرب و پیروانش و تبلیغات پرحجم آنان به فساد و منزوی ساختن اخلاق و معنویت در بخش‌های عمده عالم، دل‌های مستعد و نورانی‌شان جذب

۱. پیوند بازنشانی: <https://farsi.khamenei.ir/message-content id=41673>

گشت و با مجاهدت‌های خود در میدان‌های سخت همچون دفاع مقدس و رقابت در صفوف اعتکاف و عبادات، اردوهای جهادی، بسیج سازندگی و پیاده‌روی‌های زیارتی ماجراهای صدر اسلام را زنده و نمایان در برابر چشم همگان کردند. ایستادگی روزافزون در برابر قلدران و زورگویان و مستبدان جهانی در سایه این معنویت مبتنی بر شناخت حاصل شد و خصوصیت شناخته‌شده ایران و ایرانی، به‌ویژه جوانان این مرزوبوم به شمار آمد.

در مجموع باید گفت که بیانیه در یک نگاه کلی شامل نگاهی به گذشته، حال و آینده انقلاب اسلامی است و همان‌طور که با نگاهی به گذشته، سیاست‌ها و راهبردهای آینده را مشخص نموده و خطاب به جوانان با ذکر چگونگی مسیر طی شده از آغاز انقلاب تا کنون، وضعیت موجود ترسیم شده و پس از ترسیم وظایف هر قشر، با نگاه به آرمان انقلاب اسلامی، راهبردهای اصلی برای رسیدن به افق موردنظر تبیین شده است؛ لذا هدف اصلی مقاله حاضر ضمن تشریح و تحلیل محتوای بیانیه، وظایف اقشار مختلف مخاطبان، خصوصاً جوانان در بیانیه گام دوم انقلاب را استخراج و با تجمیع شاخص‌های اصلی مدنظر ایشان، وظایف و راهبرد عمل در راستای گام دوم انقلاب مشخص شود.

ادبیات نظری

انقلاب اسلامی ایران از مهم‌ترین انقلابات قرن بیستم بود که در بهمن ۱۳۵۷ به بار نشست و نوید تشکیل حکومتی بر پایه جمهوریت و اسلامی را به جهانیان عرضه داشت. پس از پیروزی انقلاب با فروپاشی سلطنت پهلوی، گفتمانی بنا نهاده شد که با دگرگونی شکاف‌های اجتماعی و ایجاد شکاف‌های اساسی جدید و ساختاری در جامعه، صف‌آرایی‌ها و تعارضات جدیدی در جامعه به وجود آورد و آرایش نیروهای اجتماعی و سیاسی را بر محور خواسته‌های جدیدی پی‌ریزی می‌کند.

هر انقلابی در وهله اول به تعبیر ساموئل هانتینگتون (۱۳۹۲) با فروپاشی سامان سیاسی قدیم، نظم و سامان سیاسی جدیدی ایجاد می‌کند و در وهله دوم مجموعه منظم گفتمانی از مفاهیم، واژه‌ها و ادبیات جدیدی را به وجود می‌آورد که علاوه بر اثرگذاری در سطح ملی، در سطح جهانی نیز تغییراتی ایجاد می‌کند. نگاهی گذرا به انقلاب‌های بزرگ جهان نشان می‌دهد که این

انقلاب‌ها، افزون بر تحولات سیاسی - اجتماعی و تغییر و دگرگونی ساختارها، گفتمان جدیدی را مطرح نمودند (ایوبی، ۱۳۸۰: ۲۲). گفتمان به چهارچوب و مفصل‌بندی نظری و فکری گفته می‌شود که جهان‌بینی و بینش افراد را سامان می‌دهد. گفتمان در ساده‌ترین تعریف، شیوه‌ای خاص برای سخن گفتن درباره جهان و فهم آن است (یورگنسن و فیلیپس، ۱۳۸۹: ۱۸) و در معنای دیگر انقلاب اسلامی با پی‌ریزی ایدئولوژی انقلابی، محرک افراد در عمل انقلابی علیه حکومت طاغوت و تلاش در جهت بر ساخت نظم نوینی به نام جمهوری اسلامی شد (ملکو تیان، ۱۳۸۷: ۲۵). پس از پیروزی انقلاب اسلامی و در سال‌های آغازین، فضای فکری گفتمان انقلاب اسلامی به تبعیت از رهبری امام خمینی (ره) حول دال مرکزی «اسلام» مفصل‌بندی شد و با مرکزیت قرار دادن آن یک نظام سیاسی بنا نهاد شده و در این نظام معنایی بر دال‌های شناوری مانند پیوستگی دین و سیاست، مردم‌گرایی دینی، امت اسلامی، ولایت‌فقیه، عدالت، آزادی، برابری و مساوات، اخلاق و معنویت، قانون، استقلال، ظلم‌ستیزی، استکبارستیزی، حمایت از محرومین و مستضعفان، فقرزدایی، خدمات‌رسانی، توسعه اقتصادی و سیاسی و... تأکید و یک نظام معنایی استوار و تثبیت شده ایجاد شد (خالقی، ۱۳۹۶: ۱۰).

اما هر انقلابی پس از گذشت سال‌های ابتدایی و مواجهه با چالش‌های پیش‌رو، در معرض آسیب‌ها و انحرافات قرار می‌گیرد که ممکن است در مسیر حرکت آن خلل وارد کند. از این‌رو، چالش و دغدغه اصلی همه تحولات بزرگ اجتماعی، به‌ویژه انقلاب‌ها، صیانت از جهت‌گیری‌های اصلی آن‌هاست. انقلاب اسلامی ایران نیز پس از گذشت ۴۰ سال از به ثمر نشستن آن، به دلیل ماهیت استکبارستیزی آن، موجب دشمنی و ستیز مستکبران جهان با ملت ایران شد که در این سال‌ها تمامی تلاش خود را در سرنگونی انقلاب ایران به کار بستند اما با وجود فراز و نشیب‌های بسیار در روند حرکت انقلاب اسلامی و موانع و مشکلات و با وجود دشمنی‌ها و کارشکنی‌هایی که از سوی دشمنان داخلی و خارجی متوجه نظام جمهوری اسلامی شده، در حرکت کلی انقلاب اسلامی، هیچ‌گونه انحرافی صورت نگرفت و انقلاب اسلامی به سمت اهداف خویش در حرکت است؛ هرچند در برهه‌هایی این روند پرشتاب بود و در برهه‌هایی به دلایل گوناگون، از شتاب آن کاسته شد؛ ولی در مجموع، حرکت نظام جمهوری اسلامی در مسیر تحقق اهداف و آرمان‌های ترسیم‌شده بوده و انحرافی در آن صورت نگرفته است.

در سال های منتهی به دهه چهارم انقلاب، دشمنی و عناد دشمنان شکل دیگری به خود گرفت و آن ها نهایت تلاش خود را در ایجاد انحراف و نارضایتی در میان ملت ایران مبذول داشتند تا انقلاب نتواند جشن چهل سالگی خود را برگزار کند؛ چراکه مراجعه به ادبیات رایج حکمرانی نشان از اهمیت چهل سالگی یک حکومت و نشان از پایداری آن دارد (برزگر، ۱۳۹۶: ۸)؛ همچنان که در ادبیات دینی نیز عدد چهل تقدس خاصی دارد؛ از ارزش چهل سالگی در رسیدن به بلوغ جسمی و فکری فرد مورد اشاره در تعبیری قرآنی «حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً» (احقاف، ۱۵) تا چله گرفتن حضرت موسی (ع). همچنان که ابن خلدون نیز در نظریه اش در مورد تحول دولت ها اذعان می دارد که چهل سالگی دولت پایان دوره رشد و بلوغ نهایی آن دولت است (رفیع و عباس زاده، ۱۳۹۴: ۸۰).

برای نیل به هدف اصلی و بررسی بیانیه با محوریت جوانان نیاز است تا با اتکا به هدف اصلی که همانا بررسی وظایف جوان ایرانی در آینه بیانیه گام دوم رهبر انقلاب، بایستی در ابتدا متن بیانیه گام دوم انقلاب بررسی شود و پس از آن مفاهیم اصلی حول این موضوع تعریف و مشخص شود تا به صورت دقیق تر به بررسی موضوع پرداخته شود. از این رو در ابتدا به مباحث نظری حول جوان ایرانی-اسلامی پرداخته می شود و در ادامه به مؤلفه ها و ویژگی ها جوان در گفتمان رهبر انقلاب پرداخته می شود در ادامه جهت استحکام نظری این پژوهش می توان چند مفهوم محوری همچون الگوی رفتاری، الگوی مطلوب، تعریف مفهومی جوان و اهمیت توجه به جوانان اشاره می شود تا بستری نظری برای بررسی بیانیه با محوریت الگوی رفتاری مطلوب جوانان فراهم آید.

۱- الگوهای رفتاری

ساپیر^۱ الگوهای رفتاری را چنین تعریف می کند «روال رفتاری تعمیم یافته ای که بیشتر به جامعه مربوط می شود تا به فرد» (گولد و کولب، ۱۳۷۶: ۹۱). الگو همچنین مبنایی برای رفتارهای اجتماعی، در نظر گرفته شده است. رفتار اجتماعی مجموعه ای از افعال و طرز تلقی های افراد در برابر وضعیت های مختلف که طبق الگوهای کلی صورت می گیرند؛ بنا به تعریف: الگوهای کلی رفتار، عبارت اند از شیوه های منظم در رفتار که در یک جامعه از زمان گذشته تا کنون مشاهده شده اند و حال آن ها هنجارهای رفتاری متداول هستند که افراد ملزم به تبعیت از آن ها می باشند و

1. Edward Sapir

■ تحلیل محتوای بیانیه گام دوم انقلاب، با تأکید بر وظایف راهبرد عمل جوانان در گام دوم انقلاب

از آن جهت که در زمان حال و آینده به عنوان مدل یا راهنمایی برای رفتار افراد و گروه‌ها، به کار می‌آیند، الگوهای کلی زنده را تشکیل می‌دهند (پیرو، ۱۳۶۶: ۲۲۹).

البته اصطلاح الگو در موارد دیگر به معنای گسترده‌تر از ساخت به کار رفته است و به معنی گشتالت شکل‌بندی و ریخت نیز اطلاق شده است؛ با کلمه الگو می‌توان ساخت بدنی و جسمانی، ساخت رفتار و ساخت داده‌ها را مشخص کرد؛ این کلمه در روانشناسی آمریکایی، به‌طور خاص در نظام رفتاری آرنولد گزل، ساخت یا قالب‌های رفتاری را تعیین می‌کند (شایان مهر، ۱۳۷۷: ۷۹).

۲- الگوی مطلوب

مطلوب از حیث لغوی به معنای مورد طلب و خواسته شده است و الگو به معنای سرمشق و نمونه است. از این جهت، ترکیب این دو مفهوم، عباراتی نظیر سرمشق خواسته شده یا نمونه ایده‌آل را متبادر می‌سازد و در زبان فارسی نیز به همین معناست. مفهوم الگو یا الگوهای مطلوب از جمله مفاهیمی است که عمدتاً در سیاست‌گذاری عمومی، مدیریت راهبردی و آینده‌پژوهشی مورد استفاده قرار می‌گیرد. الگوی مطلوب مفهومی است که به وجوه عملی پژوهش‌ها یا طرح‌ها ارجاع دارد و یافته‌های تحقیق را از دایره معرفتی و شناختی خارج و بدان حیثیتی عملیاتی می‌دهد. در ادبیات پژوهش مدیریتی مفاهیم نزدیک به الگوی مطلوب نظیر توصیه‌های راهبردی، وجوه عملیاتی، خط‌مشی‌گذاری، اولویت‌ها و... همسو با این مفهوم به کار برده می‌شوند ولی بن‌مایه این مفاهیم پاسخ به این سؤالات است:

- چه باید کرد؟
 - چه اقدامات، برنامه‌ها و راهبردهایی باید اتخاذ کرد؟
 - سیاست‌ها یا توصیه‌های اعمال‌شده ما را در چه موقعیتی قرار می‌دهد؟
 - به چه سمت و سو و چه موقعیتی باید حرکت کنیم؟
 - در کجا قرار بگیریم؟
 - وضعیت و موقعیت مطلوب مورد اجماع چیست؟
 - برای رسیدن به آن و تحقق آن چه باید کرد؟ (حاجیان، ۱۳۹۵: ۸-۹).
- سؤالات فوق به‌خوبی نشان می‌دهد که این مفهوم به حیثیت عملی یافته‌ها و جایگاه پس از انجام پژوهش ارجاع دارد.

۳- مفهوم دوره جوانی

در زبان عامیانه، نه در زبان ویژه جامعه‌شناسی، روانشناسی و علم آموزش و پرورش توافق کلی درباره مفهوم جوانی نیست، از دیدگاه جامعه‌شناسی در جامعه معاصر برای تعریف مفهوم جوانی می‌توان از مفهوم زیر بهره گرفت:

- جوانی دوره‌ای در زندگی فرد است که با بلوغ جسمی در حدود ۱۳ سالگی شروع می‌شود، دوره جوانی پس از دوره کودکی قرار می‌گیرند، پس از آن دوره میان‌سالی و سپس دوره کهن‌سالی، این همان تقسیم‌بندی است که از دوره باستان متداول بوده است.
- جوانی دوره ۱۳ تا ۲۵ سالگی است، از دیدگاه جامعه‌شناسی این دوره به خاطر اینکه همراه با شیوه رفتاری و نگرشی خاص است، دارای اهمیت است.
- جوانی مفهوم زیست‌شناسی است اما دوره اجتماعی و فرهنگی نیز است، دوره‌ای که فرد شرایط برای کنش مستقل در تمام عرصه‌های زندگی را کسب می‌کند.
- جوانی یک مفهوم ایده‌آل ارزشی است که در میان بسیاری از خلق‌ها و فرهنگ‌های جهان مترادف «خوب» تلقی می‌شود و اشاره به‌تازگی دارد (شفرز، ۱۳۹۰: ۲۲).

جوان به‌عنوان یک گروه جمعیتی و یک دوره سنی اساساً محصول مدرنیسم، صنعتی شدن، شهرنشینی، تفکیک اجتماعی فزاینده و رشد نهادهای آموزشی و حقوقی در جامعه جدید است. نگاه کلاسیک به جوانی مبتنی بر مدلی ذات‌گرایانه است که در آن عوامل زیستی و روان‌شناختی اهمیتی بیش از عوامل اجتماعی و فرهنگی می‌یابند. در این نگرش، جوانی به‌عنوان یک مرحله زندگی تلقی می‌شود که به‌طور یکسان جوانان را در معرض تأثیراتی که با رشد جسمانی و بلوغ همراه است قرار می‌دهد، در این تلقی جوانی دوره‌ای از زندگی است که میان کودکی و بزرگ‌سالی قرار می‌گیرند. تلقی جوانی به‌عنوان یک مقوله اجتماعی علاوه بر شاخص‌های زیست‌شناختی به تعاملات اجتماعی جوان با جامعه نیز توجه دارد. جامعه‌شناسان کارکردگرا گروه‌های سنی را محصول تعامل عوامل زیستی و اجتماعی می‌دانند. مفهوم‌سازی نظیر «نسل تاریخی» و «خرده‌فرهنگ» و تأثیر آن در تعاملات نسل‌ها گواهی بر تعامل عوامل زیستی و اجتماعی است (ذکایی، ۱۳۷۸: ۴۳).

همچنین مارگات مید^۱ (۱۹۰۱) انسان‌شناس معروف آمریکایی، دوره جوانی را به صورت زیر تعریف می‌کند: «دوره جوانی را می‌توان دوره اگر-آیا تعریف کرد، دوره‌ای که با دو ویژگی خاص مشخص می‌شود؛ انتظارات گسترده از یک سو و ناکامی‌های عمیق از سوی دیگر، دوره‌ای که هنوز دست‌یابی‌های اجتماعی، اقتصادی و روانی کامل نشده‌اند» (به نقل از ذکایی، ۱۳۹۰: ۲۳). ذکایی (۱۳۹۰) برای پرداختن به مفهوم جوانی چهار گزاره نظری را مورد توجه قرار داده است، این چهار گزاره عبارت‌اند از:

۱. بازنمایی و مفهوم‌سازی نامتعادل اجتماعی که در نزد افکار عمومی، خانواده و رسانه‌های جمعی بر احساس حاشیه‌ای بودن و نهایتاً بیگانگی و کنار گذاری اجتماعی جوانان مؤثر است. جوانان همچنان یک مسئله نه‌بخشی از راه‌حل محسوب می‌شوند. الزامات این نگرش هم در سطح نهادی و هم در سطح حوزه عمومی جامعه بر فهم و نگرش جوانان نسبت به خود تأثیر گذار است.
 ۲. گزاره دوم بر شهروندی جوانان همچون معیاری برای تفاوت و برخورداری‌ها از امتیازات اجتماعی توجه دارد. ذکایی این گزاره را برگرفته از گزاره اول می‌داند، وی معتقد است شهروندی همچنان مفهومی جنسیتی و معاصر از زمینه‌های نابرابری چون سرمایه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی است.
 ۳. سومین گزاره مبتنی بر تجارب جوانی و ناممکن بودن نظریه‌پردازی در خصوص آن‌ها بر اساس گزاره‌های واحد است. تجارب جوانان بیش از آن که در مجموع بر اشتراکات و ایدئولوژی و یا رفتار مشترک دلالت داشته باشد، بر ناهمگونی و تفاوت استوار است.
- گزاره چهارم مبنایی دیگر از اهمیت فردگرایی، تمایز طلبی، استقلال‌جویی و مصلحت‌گرایی به‌عنوان سویه‌های اصلی هویت و ارزشی، طیف وسیعی از جوانان است. جوان ایرانی به‌طور فزاینده‌ای بر فردیت، انتخاب و آزادی عمل خود تأکید دارد. این تمایز طلبی و استقلال‌خواهی بیش از آن که رابطه‌ای واگرایانه با نظام هنجاری رسمی و مسلط جامعه داشته باشد، کارکردی هویت‌بخش دارد (ذکایی، ۱۳۹۰: ۳۰-۲۳).

1. Margate Mead

۴- اهمیت توجه به جوانان

در مرحله جوانی، نیازهای جوانان از جمله نیازهای مرتبط با آموزش عالی و آموزش مهارت‌های حرفه‌ای، ازدواج، اشتغال، مسکن از عمده‌ترین نیازهای جمعیتی محسوب می‌شود. لذا سیاست گذاری در ارتباط با پیشگیری، درمان و بهبود وضعیت اجتماعی، اقتصادی جوانان بسیار مهم و ضروری است.

جوانان نه تنها به لحاظ وزن جمعیتی اهمیت یافته‌اند، بلکه از نظر اقتصادی، اجتماعی و سیاستی نیز اهمیت یافته‌اند. علاوه بر آن، نه تنها نسبت جمعیت جوان به کل کشور به لحاظ عددی افزایش یافته است بلکه به لحاظ کیفی (باسوادی، شهرنشینی، دسترسی و استفاده از رسانه‌های جمعی) نیز نسبت به کل جمعیت از رشد بیش تری برخوردار هستند. از این رو، جمعیت جوان کشور از ویژگی‌هایی توسعه‌ای نظیر تحصیلات عالی، آگاهی و مهارت برخوردار است که می‌تواند منشأ تحولات اجتماعی، اقتصادی و تکنولوژیکی در کشور شود.

به علاوه اینکه یکی از حساس‌ترین اقشار یا بازه‌های سنی که افراد می‌توانند درگیر در آسیب‌های اجتماعی باشند، دوران جوانی است. دوران جوانی از ادوار پراهمیت در فرآیند رشد آدمی محسوب می‌شود. قدم گذاردن به این دوره معمولاً با بلوغ آغاز می‌شود. شکوفایی غریزه جنسی، تثبیت و تحکیم علائق و منافع شغلی و اجتماعی، میل به آزادی و استقلال از ویژگی‌های مهم این دوره است. تغییر و تحول جسمی، روانی و شخصیتی در این دوران، خواسته‌های جدیدی را مطرح می‌سازد. از یکسو فشار غرایز، نیازها و میل به تبعیت از ارزش‌های نوجوانی، همچنین پذیرفته شدن و حذف در گروه‌های همسال، فشار گروهی، میل به ابراز وجود، پی‌ریزی زندگی مستقل... و از طرف دیگر فقدان امکانات، روابط نامناسب عاطفی، عدم توجه به خواسته‌ها، ارزش‌ها و نظرات جوان و نیز بی‌تجربگی و عدم شناخت کافی، نوجوان را در یک بحران فکری و آشفته‌گی روانی قرار می‌دهد و عوارضی چون بی‌ثمیری، پوچی و بی‌کفایتی به بار می‌آورد. در نتیجه زمینه‌ی گرایش به انحراف اجتماعی در آنان فراهم می‌شود (فتحی و فدوی، ۱۳۹۱).

از سویی ساختارهای سنی در حال تغییر جمعیت منجر به تغییرات در نیازها، ظرفیت‌های اقتصادی، اجتماعی و نهادی جامعه می‌شود و چالش‌های بسیاری را برای سیاست‌گذاران به همراه دارد. در بستر ساختارهای سنی در حال تغییر جمعیت، فاز پنجره جمعیتی ظهور می‌کند که فرصت

■ تحلیل محتوای بیانیه گام دوم انقلاب، با تأکید بر وظایف راهبرد عمل جوانان در گام دوم انقلاب

خوبی برای توسعه فراهم می‌سازد. البته این پنجره جمعیتی خودبه‌خود عمل نمی‌کند، بلکه بایستی با سیاست‌گذاری مناسب فعال و هدایت شود. در دوره‌ای که پنجره جمعیتی باز است سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی‌ها بایستی به‌طور خاص بر جمعیت در سنین فعالیت به‌ویژه جوانان متمرکز باشد. پنجره جمعیتی ایران که در آستانه سرشماری ۱۳۸۵ باز شده، برای چهار دهه بازمی‌ماند و حدود سال ۱۴۲۵ بسته می‌شود. از این‌رو بایستی سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها بیشتر مبدول به شرایط فعلی و فرصت باقی‌مانده تا بازماندن پنجره جمعیتی باشد. بدیهی است که در صورت استفاده نکردن از این فرصت جمعیتی منحصربه‌فرد، نه تنها از مواهب آن محروم می‌شویم بلکه هنگام خروج از این فرصت طلایی با چالش‌هایی مواجه می‌شویم که مشکلات و معضلات به‌مراتب پیچیده‌تری را نسبت به مسائل کنونی به بار می‌آورد. یکی از الزامات تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری درست در زمینه جوانان شناخت درست از وضعیت کنونی این قشر از جمعیت در حوزه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و... است تا بر اساس آن فاصله وضع موجود از وضعیت مطلوب مورد ارزیابی قرار گیرد و زمینه‌ساز تعیین اهداف و حرکت به‌سوی تحقق مطلوبیت‌های حوزه جوانان شود.

در بیانات رهبری به مسائل بالا توجه شده اما با توجه به هدف تحقیق حاضر خصوصاً در بیانیه نیز جوانان اهمیت بسیار دارند چرا ایشان، محوریت اجرای بیانیه را به جوانان محول کرده‌اند: «اینک در آغاز فصل جدیدی از زندگی جمهوری اسلامی، این بنده ناچیز مایلم با جوانان عزیزم، نسلی که پا به میدان عمل می‌گذارد تا بخش دیگری از جهاد بزرگ برای ساختن ایران اسلامی بزرگ را آغاز کند، سخن بگویم» (بیانیه گام دوم انقلاب).

به‌علاوه اینکه می‌توان ویژگی‌ها مؤمن انقلابی در دو دسته «باورها و شناخته‌ها» و «رفتارها و کنش‌ها» تقسیم کرد.

<ul style="list-style-type: none"> • باورهایی که هر انسان مسلمان و مؤمنی باید داشته باشد. البته پایه و اساس تمام باورها و شناخت‌های انقلابی را در باورهای دینی یافت. همچون باور به توحید، باور به کامل بودن اسلام، باور به سنت‌های آفرینش • باورها و شناخت‌هایی که وجه امتیاز مؤمنان انقلابی است. مثل باور به شعار «ما می‌توانیم»، باور به شعار «نه شرقی و نه غربی»، شناخت تاریخ معاصر، شناخت دشمن و... 	<p>باورها و شناخت‌های انقلابی</p>
<ul style="list-style-type: none"> • رفتارهای دینی و اخلاقی مثل اتکال و توکل به خدا، تلاش برای زمینه‌سازی ظهور امام زمان (علیه‌السلام)، فداکاری و ایثار و... • رفتارهای انقلابی مثل کوشش برای برپایی تمدن اسلامی، گوش سپردن به فرمان‌های رهبر، داشتن جاذبه و دافعه، حضور به‌هنگام در صحنه و... • رفتارهای سیاسی و اجتماعی و فرهنگی: همچون مقابله با تهاجم فرهنگی، سرلوحه قرار دادن عمل به قانون، حفظ وحدت و پرهیز از تفرقه، انجام کار فرهنگی تمیز و خودجوش، تحکیم روابط خانوادگی و... • رفتارهای اقتصادی و خدماتی همچون تلاش برای آبادانی کشور، قدم نهادن در مسیر خودکفایی کشور، تقویت تولید ملی و... 	<p>رفتارها و کنشهای انقلابی</p>

نمودار ۱. ویژگی‌های مؤمن انقلابی بر اساس دو دسته «باورها و شناخته‌ها» و «رفتارها و کنش‌ها» (منبع: صلح‌میرزایی، ۱۳۹۷)

۵- تعریف عملیاتی دوره جوانی

در مصوبات سال ۱۳۸۴ وزارت و ورزش و جوانان، سن ۱۵ تا ۲۹ سال به‌عنوان گروه سنی افراد جوان به رسمیت شناخته شده است (سطوتی، ۱۳۹۲: ۱۱). بیش از یک‌سوم جمعیت ایران را گروه سنی بین ۱۵ تا ۲۹ سال تشکیل می‌دهند و بیش از ۴۵ درصد جمعیت ایران زیر سی سال هستند. یکی از دشوارترین دوران زندگی هر فرد جوانی است، جوانی دوره ایست گذرا بین کودکی و بزرگسالی که با بلوغ آغاز می‌شود، جوان ایرانی به‌طور فزاینده بر فردیت، انتخاب و آزادی عمل خود تأکید دارد (نراقی‌زاده، ۱۳۹۴: ۱۱). در نگاه رهبری نیز خاصیت جوانی در درجه اول، همان سرزندگی و نشاط است (دیدار با جمعی از دانشجویان، ۱۳۹۸/۳/۱)

استدلال مقام معظم رهبری درباره سن جوانی، در بحث «دولت جوان حزب‌اللهی علاج مشکلات کشور است» قابل توجه است؛ ایشان اذعان می‌دارند که تکیه بر سن به لحاظ عددی در

■ تحلیل محتوای بیانیه گام دوم انقلاب، با تأکید بر وظایف راهبرد عمل جوانان در گام دوم انقلاب

مورد فرد جوان می‌تواند گمراه‌کننده باشد: «دولت جوان، [یعنی] یک دولت سرپا و بانشاط و آماده‌ای که در سنینی باشد که بتواند تلاش کند و کار بکند و خسته و از کار افتاده نباشد؛ منظور این است. بعضی‌ها تا سنین بالا هم به یک معنا جوان‌اند؛ ... بعضی اوقات افرادی که در سنین جوانی هم نیستند، کارهای جوانانه خوبی را می‌توانند انجام بدهند...» (بیانات در ارتباط تصویری با نمایندگان تشکل‌های دانشجویی، ۱۳۹۹/۲/۲۸).

در نهایت می‌توان بنابر آنچه در بیانیه گام دوم آمده سنین جوانی مدنظر ایشان سن ۱۵ تا ۴۰ سالگی در نظر گرفت. در آنجا که می‌فرمایند: «جمعیت جوان زیر ۴۰ سال که بخش مهمی از آن نتیجه موج جمعیتی ایجاد شده در دهه ۶۰ است، فرصت ارزشمندی برای کشور است. ۳۶ میلیون نفر در سنین میانه ۱۵ و ۴۰ سالگی...» (بیانیه گام دوم انقلاب، ۱۳۹۷).

چند ماه پس از صدور بیانیه نیز در دیدار با دانشجویان ضمن تشریح بیانیه، به طور واضح با تأکید بر نقش محوری جوانان در تحقق بیانیه، سن جوان را تا ۴۰ سال بیان می‌دارند: «جوان هم که می‌گوییم، لزوماً مراد من جوان بیست و دو ساله و بیست و پنج ساله نیست؛ البته از جوان‌های بیست و دو ساله و بیست و پنج ساله خیلی کار برمی‌آید؛ ... منتها وقتی من می‌گویم جوان، منظورم صرفاً جوان دهه بیستی نیست؛ نه، سی ساله، سی و پنج ساله، چهل ساله، این‌ها هم جوان‌اند، یعنی این‌ها هم می‌توانند در همین عرصه نقش آفرینی کنند، می‌توانند کار کنند» (دیدار با جمعی از دانشجویان، ۱۳۹۸/۳/۱).

روش تحقیق

روش‌های تحقیق ابزارهای تحقیق هستند. با توجه به هدف تحقیق که مقایسه بین وضع موجود و وظایف مطروحه برای جوانان، در این پژوهش برای جمع‌آوری اطلاعات، تحلیل و تفسیر و استخراج نتایج از روش کیفی (تحلیل محتوای کیفی) استفاده می‌شود چراکه فرض در روش تحقیق کیفی این است که واقعیت بر اساس تعاملات افراد با دنیای اجتماعی‌شان ساخته می‌شود (مارشال و راسمن، ۱۳۸۱: ۱۹۶).

در واقع به دلیل تغییر رویکردهای پژوهش از سمت رسانه‌ها به سمت مخاطبان روش‌های کیفی جایگزین روش‌های کمی گشته است. روش تحقیق کیفی واقعیت‌های یک زندگی فردی و

اجتماعی را به شکل یک کیفیت یا یک تجربه بیان کرده و به جای تبدیل آن‌ها به اعداد و جداول کمی، فرصتی هماهنگ می‌کند «تا محقق قادر شود به بررسی و تحلیل پیچیدگی‌های شخصیتی، سازمانی و منطقی هر فعالیت فرهنگی بپردازد» (آماندا^۱، ۲۰۰۷ به نقل از منتظر قائم و پاک، ۱۳۹۴: ۱۵).

در این پژوهش با رجوع به منابع و متون دینی اسلامی و بیانات مقام معظم رهبری به تبیین وظایف و الگوهای رفتاری مخاطبان و جوان ایرانی پرداخته شده است. باید گفت که چارچوب روشی تحقیق مبتنی بر رویکرد توصیفی-تحلیلی و با استفاده از منابع مختلف کتابخانه‌ای و اسنادی بوده و پژوهش حاضر برای بررسی وظایف جوان ایرانی در آیین بیانیه گام دوم رهبر انقلاب، با رجوع به منابع بیانیه گام دوم انقلاب و سایر بیانات مقام معظم رهبری و با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی، خصایص و مؤلفه‌ها و وظایف مخاطبان و جوان ایرانی استخراج می‌شود.

در واقع روش گردآوری اطلاعات در مقاله حاضر استفاده از روش تحلیل اسنادی بوده که در قالب مراجعه به پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری و بررسی و گردآوری سخنرانی‌ها و بیانات رهبری، خصوصاً متن بیانیه و سایر بیانات مرتبط ایشان بوده است.

یافته‌ها

در ابتدا بایستی که متن بیانیه گام دوم به‌عنوان سند محوری تحقیق به‌طور دقیق بررسی گردد و ابعاد مختلف آن، خصوصاً در مورد جوانان ارائه گردد. از این رو این مهم در بخش اول ارائه می‌گردد؛ بدین صورت که با بررسی روح کلی بیانیه و محتوای بیانیه در مورد هر طیف از مخاطبین آن (مردم، مسئولین و جوانان) مشخص و مدل‌سازی می‌گردد. مبتنی بر روش تحلیل محتوای تلخیصی متن بیانیه، این امر از آن رو اهمیت دارد که بحث در مورد وظایف جوانان در گام دوم انقلاب در ارتباط با سایر اقشار و مشارکین اجتماعی قرار دارد که مقام معظم رهبری با هوشمندی به آن‌ها اشاره کرده‌اند.

1. Amanda

البته باید گفت که تمرکز اصلی تحقیق حاضر بر توصیه‌ها و ویژگی‌ها جوانان در آیین گام دوم انقلاب است؛ از این رو، با استفاده از روش تحلیل محتوا و نرم‌افزار MAXQDA 2018، این امر با دقتی بیشتر تا شاخصه‌های مدنظر مقام معظم رهبری درباره جوانان به‌درستی احصا گردد.

۱- تحلیل روح بیانیه

اما پیش از هر چیز باید اشاره کرده که مقام معظم رهبری حدود ۴ ماه پس از صدور بیانیه، در ۱ خرداد ۱۳۹۸، در دیداری با دانشجویان، ضمن تأکید بر لزوم توجه به بیانیه، به تشریح بیشتر بیانیه پرداخته‌اند؛ ایشان «بیانیه گام دوم» را «یک ترسیم کلی از گذشته و حال و آینده انقلاب ... یک تصویرسازی کلی شده راجع به مسائل اصلی انقلاب». تعریف می‌کنند و تأکید می‌کنند که «در بیانیه چهار نقطه به اصطلاح اصلی در این بیانیه مورد تأکید بوده» که بدون دخل و تصرف نقل قول می‌گردد:

- نقطه اول: «عظمت حادثه انقلاب». خیلی‌ها به این توجه نمی‌کنند، خواستیم به این توجه بشود، دقت بشود: حادثه انقلاب؛ هم خود پدید آمدن انقلاب در این نقطه مشخص جغرافیایی و در آن برهه مهم تاریخی، و بعد، ماندگاری انقلاب؛ بنابراین این یک نقطه است: عظمت انقلاب، هم از لحاظ وقوع، هم از لحاظ ماندگاری.
- نقطه دوم: «عظمت راه طی شده و کارکرد انقلاب تا امروز»؛ [یعنی] نقطه مقابل حرف آن کسانی که اصرار دارند بگویند انقلاب نتوانسته کارکردی از خودش نشان بدهد. بنده در این بیانیه این را -البته به‌طور مجمل و کوتاه- بیان کردم که نخیر، انقلاب کارکرد کاملاً برجسته و ممتاز در زمینه‌های گوناگون داشته؛ هم در زمینه سیاسی، هم در زمینه اجتماعی، هم در زمینه علمی، هم در زمینه عدالت، هم در زمینه آزادی. انقلاب در زمینه همه خواسته‌های مهم بشری و ملی و بین‌المللی کارکردهای برجسته‌ای داشته. پس نقطه دوم، عظمت کارکردهای انقلاب.
- نقطه سوم: که در این بیانیه موردنظر است، «عظمت چشم‌اندازی است که باید به آن برسیم»؛ اینکه ما به کجا می‌خواهیم برسیم، می‌خواهیم چه کار کنیم، هدف ما کجا است.
- و نقطه چهارم: «عظمت نقش نیروی جوان متعهد»؛ نه هر جوانی؛ جوانی که احساس تعهد کند، احساس مسئولیت کند. عظمت نقش این قشر یعنی جوان متعهد در این مسیری که در

پیش رو داریم و در رسیدن به آن چشم‌انداز موردنظر (بیانات در دیدار با دانشجویان، ۱۳۹۸/۳/۱).

در ادامه ایشان تأکید می‌کنند که این چهار نقطه اجمالی بیان‌شده در یک بیانیه نمی‌گنجد و «تفصیل و فکر و مطالعه و تعمیق» لازم است لذا برای عمل به بخشی از این مهم، در این بخش به‌طور خاص به بررسی متن بیانیه می‌پردازیم. روش اصلی تحلیل محتوای کیفی است؛ به این صورت که متن بیانیه مدنظر قرار گرفته و محتوای آن بر اساس موارد اصلی بیانیه و وظایف اصلی هر کدام از مخاطبین بیانیه (مردم، مسئولین، جوانان) بررسی می‌گردد. البته که هدف اصلی تحقیق مدنظر قرار می‌گیرد و سعی می‌شود که بر وظایف جوانان در نگاه رهبری توجه بیشتری شود.

۲- محورهای کلی بیانیه

برای اینکه بدانیم محتوای اصلی بیانیه در چه زمینه‌ای شکل گرفته می‌توان از ابر کلمات متن اصلی بیانیه بهره گرفت. استفاده از ابر کلمه می‌تواند نشان دهد که کلمات معنادار اصلی متن بیانیه چه عباراتی هستند. در ایجاد ابر کلمه از نرم‌افزار Orange Data Mining بهره گرفته شد و متن بیانیه در نرم‌افزار قرار گرفت تا ابر کلمه تشکیل گردد. لازم به ذکر است که کلمات اضافه و علامات نگارشی در ابر کلمه در نظر نگرفته شده است.

نمودار ۲. ابر کلمات پرتکرار بیانیه

بیانیه و با مراجعه توضیح و شرح بیشتر آن‌ها در این تحقیق نمی‌گنجد و صرفاً به ارائه محورها بسنده می‌شود.

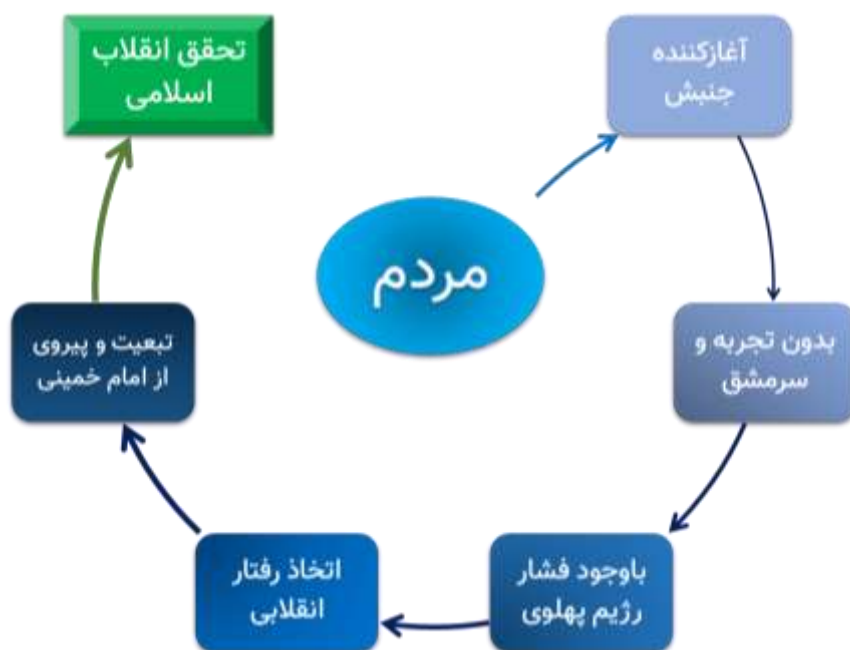
بیانیه تفصیلی رهبر معظم انقلاب اسلامی به تعبیر مهدی فاضالی (۱۳۹۷) آغاز «فرایند بزرگ و جهانی چهل سال دوم» به دلایل زیر بسیار مهم و راهبردی است:

۱. این بیانیه مهم است به دلیل صادرکننده و امضای زیر آن
 ۲. این بیانیه مهم است به دلیل مقطع صدور آن یعنی چهلمین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی و آغاز دهه پنجم و چهل سال دوم انقلاب
 ۳. این بیانیه همچنین مهم است به دلیل مخاطب اصلی آن یعنی جوانان
 ۴. و این بیانیه همچنین مهم است به دلیل محتوا و مضامین راهبردی آن.
- در بیانیه که می‌توان آن را منشور انقلاب اسلامی در نقطه عطف چهل سالگی ارزیابی کرد، بدیهی است که اینجا مجال مناسبی برای پرداختن و حتی مرور همه آن‌ها نیست؛ لذا به برخی سرفصل‌ها و فرازهای اصلی این منشور که خود گویای اهمیت آن است بسنده می‌شود:

- ورود انقلاب اسلامی به دومین مرحله خودسازی، جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی
- ایجاد نسل جدیدی با ورود به فرایند بزرگ و جهانی چهل سالگی دوم انقلاب
- انقلاب اسلامی؛ آغاز عصر جدید در جهان
- نزدیک شدن راست مدرنیته به احتضار خود
- شعارهای جهانی، فطری و همیشه زنده انقلاب اسلامی
- نظام‌سازی انقلاب اسلامی با دفاع ابدی از نظریه نظام انقلابی
- متحجر نبودن انقلاب و درعین حال پابندی شدید به اصول خود
- قدرتمند اما مهربان، باگذشت و حتی مظلوم بودن انقلاب و پرهیز از افراط و چپ‌روی
- صراحت و شجاعت در برابر زورگویان و گردنکشان و دفاع از مظلومان و مستضعفان
- سه‌قطبی بودن جهان با وقوع انقلاب اسلامی و دوقطبی کنونی جهان یعنی اسلام و استکبار
- برکات بزرگ انقلاب اسلامی: از ثبات و امنیت و حفظ تمامیت ارضی ایران تا به اوج رساندن مشارکت مردمی و ارتقاء شگفت‌آور بینش سیاسی آحاد مردم و از سنگین کردن کفه عدالت در تقسیم امکانات کشور تا پیشرفت‌ها در عرصه علم و فناوری و افزایش معنویت و اخلاق (بیانیه گام دوم انقلاب، ۱۳۹۷)

۴- سیمای مردم در بیانیه

در متن بیانیه مردم در معنای عام خود به عنوان عامل و بازیگر اصلی معرفی می‌گردد. آن‌ها از ابتدای انقلاب تاکنون در صحنه‌های مختلف حضور مهم و مؤثری داشته‌اند. نقش مردم در تحقق انقلاب در بیانیه به تصریح رهبری به صورت مدل زیر بیان شده است. آنان به عنوان بازیگر اصلی انقلاب و «آغازکننده جنبش» معرفی شده که توانستند بدون تجربه و سرمشق، با وجود فشار و سرکوب گسترده رژیم پهلوی، رفتار انقلابی در پیش گیرند؛ اتخاذ رفتار انقلابی از سوی ایشان به تأثیر از رهنمودهای رهبری امام خمینی (ره) بوده و تبعیت مردم از رهبری خردمند، موجب به ثمر نشستن انقلاب اسلامی گردید. این مدل در بیانیه از آن رو ارائه می‌گردد تا نشان دهد که بر نقش مردم تأکید کرده و بر این نکته تأکید کند که مردم در صورت تبعیت از این مدل کنش، تبعیت از رهنمودهای حکیمانه رهبری، با رویکردی انقلابی می‌توانند بر مشکلات چله دوم انقلاب فائق آیند.

نمودار ۴. مدل کنش انقلابی مردم در بیانیه

۵- سیمای مسئول انقلابی در بیانیه

بررسی متن بیانیه نشان می‌دهد که رهبر انقلاب در بیانیه علاوه بر مردم و جوانان در مورد مسئولان نیز وظایفی مقرر نموده‌اند و تقریباً هر جا که وظیفه‌ای برای جوانان و ملت ذکر کرده‌اند به جایگاه مسئولان و مدیران نیز اشاره داشته‌اند به‌عنوان مثال در مورد ظرفیت‌های کشور تأکید دارند که «فرصت‌های مادی کشور نیز فهرستی طولانی را تشکیل می‌دهد که مدیران کارآمد و پُرانگیزه و خردمند می‌توانند با فعال کردن و بهره‌گیری از آن، درآمدهای ملی را با جهشی نمایان افزایش داده و کشور را ثروتمند و بی‌نیاز و به معنی واقعی دارای اعتمادبه‌نفس کنند و مشکلات کنونی را برطرف نمایند». در مقابل برای در بحث جهاد محرومیت‌زدایی در راستای تحقق عدالت و مبارزه با فساد نیز تأکید دارند که «دل‌های مسئولان به‌طور دائم باید برای رفع محرومیت‌ها بتپد و از شکاف‌های عمیق طبقاتی به شدت بیمناک باشد». لذا نمی‌توان ادعا کرد که در این چا اشاره به وظایف مدیران انقلابی نیز پراهمیت باشد.

از این رو در کنار مردم یکی دیگر از مخاطبین اصلی بیانیه مسئولین کشور هستند که بایستی در گام دوم انقلاب مطابق با الگو و خصایص گفته‌شده در بیانیه اقدام کنند. مقصود مقام معظم رهبری مسئولین، به‌طور خاص مسئول انقلابی هستند که بایستی خصایص خاصی داشته باشند؛ خصایصی که در بیانیه به‌طور واضح و روشن بیان شده‌اند: مسئول انقلابی بایستی ۱- شجاع و انقلابی، ۲- پُرانگیزه و باخرد، ۳- اهل خودسازی و در خود منش انقلابی ایجاد کند، ۴- طبق حکمت و اصل جهادی عمل کند و اینکه در معنای واقعی ۵- مدیر انقلابی باشد. از سویی مدیر انقلابی مدنظر رهبری به‌طور خاص بایستی اهل طهارت و پاک‌دستی اقتصادی باشد، با ویژه خواری و تبعیض مقابله کند و شجاعانه، جهت‌گیری انقلابی داشته باشد. این‌گونه مدیران در منظومه فکری بیانیه می‌توانند زمینه‌سازی کنند برای تحقق نظام نوین اسلامی.

نمودار ۵. الزامات و خصایص مسئول انقلابی در گام دوم انقلاب

۶- وظایف مسئول انقلابی در مقابل جامعه و حاکمیت

بررسی متن بیانیه با محوریت مسئول انقلابی نشان می‌دهد که در این گفتار مسئول انقلابی بایستی در مقابل دو طیف عمده مردم و حاکمیت به وظایف خاصی عمل کند که در مدل زیر به آن‌ها اشاره شده است. لازم به ذکر است که احصای محورها به این صورت انجام گرفته که با تمرکز بر دو جبهه جامعه و نظام، متن بازخوانی شده و نشان داده‌ایم که مسئول انقلابی بایستی در گام دوم انقلاب به چه محورهایی عمل و توجه داشته باشد.

نمودار ۶. وظایف مسئول انقلابی در برابر جامعه و حاکمیت

۷- سیمای جوانان در بیانیه

همچنان که در بیان مسئله آمد تمرکز و تأکید مقام معظم رهبری در مبحث بالندگی انقلاب اسلامی در چهل ساله دوم انقلاب بر جوانان است؛ چراکه این قشر با توجه به خصوصیتی که دارا

■ تحلیل محتوای بیانیه گام دوم انقلاب، با تأکید بر وظایف راهبرد عمل جوانان در گام دوم انقلاب

هستند، می‌توانند در تمامی حوزه‌ها کارآمد باشند. همچنان که کارآمدی جوانان در تحقیقات علمی نیز اثبات شده است. در یک نمونه تحقیقات جوزف فولکمن و جک زنگر^۱ در سال ۲۰۱۵ که برای مجله کسب و کار هاروارد^۲ انجام شده نتایج شگفت‌انگیزی از برتری جوانان در «کارآمدی» نسبت به پایه‌سن گذشتگان به همراه داشته است. این تیم با بررسی عملکرد ۶۵ هزار رهبر و مدیر مشهور در جهان، کارآمدی مدیران زیر ۳۰ سال را با گروه بالای ۴۵ سال مقایسه کرده و نهایتاً گزارش داده است ۴۴ درصد از کارآمدترین رهبران مورد مطالعه این تحقیق را افراد زیر ۳۰ سال تشکیل داده بودند، در حالی که افراد بالای ۴۵ سال تنها ۲۰ درصد از مدیران موفق و کارآمد را به خود اختصاص می‌دادند (عبداللهی، ۱۳۹۷). از این رو، بررسی شکوفایی ابعاد توانمندی جوانان از ضرورت‌های پیشرفت است.

وجه اهمیت پژوهش حاضر از آن روست که مقام معظم رهبری، در بیانیه گام دوم انقلاب، با درایت و دوراندیشی، مسئولیت‌های ویژه‌ای را به جوانان سپرده‌اند تا در صورت اتکا بر توانایی‌های جوانان ایرانی، راه تعالی و پیشرفت آرمان‌های انقلاب در سطح جهانی هموار گردد. در این راه بحث اصلی این است که با توجه به اوامر مدنظر آن رهبر فرزانه، آیا جوانان توانایی تحقق آن اوامر را دارند؟ آیا زمینه‌های مادی و معنوی برای ایفای نقش برای آن‌ها فراهم است؟

از این رو، با بررسی وضعیت جوانان در ابعاد مدنظر مقام معظم رهبری می‌توان به نقاط قوت توانمندی‌های جوانان پی برد و کمبودها و نقاط ضعف‌ها را شناسایی و آسیب‌شناسی کرد. نتایج حاصل از این مقایسه به سیاست‌گذاران مرتبط با حوزه جوانان کمک خواهد کرد تا بر اساس یک دیدگاه واقع‌بینانه‌تر در مورد مسئولیت‌های جوانان در آینده انقلاب تصمیم‌گیری کنند. بدیهی است که تهیه این گونه آثار موجبات تعالی و نشاط جوانان ایرانی را فراهم می‌آورد. از سویی مطابق بیانیه رهبر معظم انقلاب اسلامی، ویژگی‌ها «جوان طراز گام دوم انقلاب» که آماده بر عهده گرفتن مسئولیت و حرکت در مسیر دومین مرحله خودسازی، جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی است، به شرح مدل زیر است. در منظومه فکری بیانیه رهبری جوانان، به‌طور خاص «جوان انقلابی» از خصایص و الزاماتی را بایستی داشته باشند:

1. Joseph Folkman & Jack Zenger
2. HBR

«جوان انقلابی کارآزموده و پرانگیزه است؛ نگاه و روحیه انقلابی دارد و با عمل جهادی در حوادث و مسائل کشور میدان‌دار و در مرکزیت قرار دارد؛ لازمه عمل جوان انقلابی در حوادث کشور داشتن روحیه خودباوری و مجاهدت، احساس مسئولیت و نشاط و درعین حال دقت در عین عمل سریع است که در بیانه به‌درستی تصریح شده است.»

نمودار ۷. الزامات و خصائص جوان انقلابی در گام دوم انقلاب

البته با توجه به کدگذاری و عبارات هادی انجام شده، می‌توان برای جوانان محورهای کیفی ارائه داد که بر اساس آن اذعان داشت در بیانه چه ویژگی‌هایی برای جوانان برشمرده است. این محورها در مدل زیر انعکاس یافته است؛ لذا همچنین وظایف مورد انتظار رهبری از جوانان در گام دوم انقلاب به شرح جدول زیر است. شیوه استخراج نمودار زیر به این صورت بوده که در ابتدا با کدگذاری متن بیانه با استفاده از رویکرد تحلیل محتوای استقرایی، محورها و شاخص‌های عمده مطروحه در نمودار زیر استخراج شد و در قالب نمودار زیر گزارش شده و پس از آن برای برخورداری از اعتبار لازم محورها و شاخص‌ها، کدهای احصا شده در اختیار هفت نفر از خبرگان و متخصصین امر قرار گرفت و پس از اعمال نظرات، شاخص‌ها به‌صورت نمودار زیر نهایی شد البته برای رعایت خلاصه‌نویسی جدول کدگذاری و متون استنادی از بیانه ارائه نشده است.

نمودار ۸ وظایف محوری جوانان در گام دوم انقلاب

۸- وظایف جوان انقلابی در مقابل جامعه و حاکمیت

در بررسی جوان انقلابی نیز همچون مسئول انقلابی، وظایف آن را در دو جبهه حاکمیت و جامعه مورد واکاوی قرار داده‌ایم تا بتوان در مورد بدانیم که در بیانیه جوان انقلابی در برابر مردم و نظام چه وظایفی دارد.

نمودار ۹. وظایف جوان انقلابی در برابر جامعه و حاکمیت

۹- راهبردهای محوریت یافتن حرکت جوانان

تأکید بر نقش جوانان از آن رو پراهمیت است که مقام معظم رهبری چند ماه پس از صدور بیانیه، در دیداری با دانشجویان، ضمن تأکید بر لزوم ورود و عمل جوانان، در راستای یک حرکت عمومی برای تحولی عظیم تأکید دارند؛ به این صورت که: «باید یک حرکت عمومی در کشور راه بیفتد؛ البته این حرکت وجود دارد منتها بایستی انضباط پیدا کند، سرعت پیدا کند و پیشرفتش به سمت آن چشم انداز محسوس باشد. این حرکت طبعاً با محوریت جوان متعهد است؛ جوان‌های متعهد، محور این حرکت اند» (در دیدار با دانشجویان، ۱/۳/۱۳۹۸).

همچنین به تشریح دستورالعمل آن پرداخته‌اند؛ ایشان خود به درستی نیازها و سؤالات مهم را تشخیص و بیان کرده‌اند: که فرایند ورود جوانان به این حرکت عمومی چیست؟ شیوه حضور

■ تحلیل محتوای بیانیه گام دوم انقلاب، با تأکید بر وظایف راهبرد عمل جوانان در گام دوم انقلاب

آن‌ها چگونه است؟ ایشان پس از طرح سؤالات، بر آن هستند تا با ترسیم خط‌مشی و دستورالعملی جامع، فرایند ورود جوانان به «یک حرکت عمومی معقول و منضبط» در راستای پیشرفت و حرکت در راستای گام دوم انقلاب مشخص کنند. در ابتدا باید گفت که ویژگی آن «حرکت عمومی» که بایستی جوانان خود را برای حرکتی «صحیح و منتظم و عقلانی» آماده کنند؛ نه حرکتی «غوغاسالارانه و بلبشویی و مانند این‌ها». از سویی لازمه ایجاد چنین حرکتی از نظر ایشان، در نظر داشتن عناصر اساسی زیر در حرکت به سوی پیشرفت بوده که به صورت زیر تلخیص شده است.

جدول ۱. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با دانشجویان (۱۳۹۸/۳/۱)

شناخت وضعیت کشور، فرصت‌ها و تهدیدها، دشمنان و دوستان نظام	عنصر اول: شناخت و آشنایی با صحنه و میدان عمل
جهت‌گیری به سمت تشکیل جامعه‌ی اسلامی یا تمدن پیشرفته اسلامی	عنصر دوم: داشتن جهت‌گیری مشخص، منطقی و قابل قبول
نقاط روشن و امیدبخش شامل توجه ظرفیت‌های زیاد ملی و ملت ایران، همچنین در نظر داشتن فرسودگی، انحطاط و زوال جبهه مقابل (تمدن غربی)	عنصر سوم: وجود و ایجاد عامل امیدبخش برای حرکت
مسئله راهکارهای عملی به هدایت، تمرکز، پیگیری، فعالیت بی‌دری و لحظه‌به‌لحظه احتیاج دارد؛ این به عهده جریان‌هایی باتجربه و فعال در زمینه‌های فرهنگی و فکری و... از حلقه‌های میانی و مجموعه‌هایی از خود ملت نه دولت.	عنصر چهارم: یافتن و کاربست راهکارهای عملی

ورود در عرصه مدیریت برای نسل جوان به چند روش می‌تواند محقق شود و باید بر آن تأکید شود؛ چراکه اگر نسل جوان وارد عرصه مدیریت شد و مدیران ارشد نظام از جمله جوان‌های متعهد (در واقع جوان‌های متعهد حزب‌اللهی) آن حرکت عمومی مدنظر رهبری می‌تواند در کشور استمرار پیدا کند و با سرعت هرچه بیشتر انجام گیرد؛ لذا با اتکا به تلخیص بیانات ایشان به خوبی می‌توان دریافت که چگونه جوانان می‌توانند در حرکت عمومی کشور به سوی گام دوم و پیشرفت، نقش محوری داشته باشند.

نشریه دولت پژوهی در جمهوری اسلامی ایران

جدول ۲. بیانات در دیدار با دانشجویان، (۱۳۹۸/۳/۱)

<p>• کارگروه‌های فرهنگی در سراسر کشور و در مساجد، «آتش‌به‌اختیار»، جوان متشکل و با فکر و صاحب ذهن فعال با توانایی جوان‌ها، محله، خویشاوندان، مجموعه‌های دانشجویی.</p>	<p>راهکار اول: تشکیل کارگروه‌های فرهنگی</p>
<p>• «کار سیاسی فقط حزب‌بازی نیست»؛ نشستن، تحلیل سیاسی کردن، حوادث سیاسی را شناختن، فهمیدن، منتقل کردن از کارهای اساسی است.</p>	<p>راهکار دوم: تشکیل گروه‌های فعالیت سیاسی</p>
<p>• دانشجویی که متعهد نباشد یا سرگرم کارهای بی‌ربط باشد، در پیشرفت کشور هیچ تأثیر مثبتی نمی‌گذارد اگر تأثیر منفی نگذارد. می‌توان تأثیرگذاری خود را با تشکیل خودجوش کرسی آزاداندیشی را افزایش داد.</p>	<p>راهکار سوم: تشکیل میزگردها و کرسی‌های آزاداندیشی در دانشگاه‌ها</p>
<p>• یعنی فعال شدن در زمینه مسائل جهان اسلام و سایر مناطق جهان. گروه‌هایی تشکیل بشوند و این کارها را دنبال بکنند؛ یعنی در رابطه با این حوادث و حوادث منطقه یک مجموعه دانشجویی می‌تواند فعال بشود.</p>	<p>راهکار چهارم: تشکیل گروه‌های نهضتی در ارتباط با مسائل بین‌الملل و مسائل جهان</p>
<p>• همکاری با شرکت‌های دانش‌بنیان و کار اقتصادی، خدماتی، گروه‌های جهادی و دانشجویی؛ هر چه این‌ها توسعه پیدا کند و تقویت بشود و جهت‌دارتر و هدف‌دارتر بشود بهتر است؛ این‌ها تقویت جسم و روح و ایجاد آن حرکت عمومی است.</p>	<p>راهکار پنجم: تشکیل گروه‌های علمی و همکاری با مراکز علمی</p>
<p>• کارهایی که دستگاه‌های اطلاعاتی نمی‌توانند انجام بدهند یا فراموش می‌شود، در زمینه قاچاق و... گاهی به‌وسیله عناصر هوشیار و آگاه اطلاع‌رسانی شود.</p>	<p>راهکار ششم: فعالیت‌های اطلاعاتی مردمی</p>
<p>• تشکیل کارگروه‌هایی در مورد مسائل اجتماعی باید به‌وسیله جوان‌ها و گروه‌های میانی جامعه در جهت رسیدن به جامعه اسلامی و تمدن اسلامی برنامه‌ریزی بشود. و برنامه‌ریزان، مراکز برنامه‌ریزی باید به آن جهت‌گیری توجه داشته باشند.</p>	<p>راهکار هفتم: کارهای اجتماعی</p>

نتیجه‌گیری

بررسی متن بیانیه و بازخوانی آن با سایر بیانات رهبری نشان داد که ایشان در بیانیه ضمن بازخوانی تجربه انقلاب و چهل ساله اول آن (گام اول) بر نقش محوری مردم و نقش نسل جوان در گام دوم انقلاب تأکید دارند. در کنار توجه بیانیه به جوانان، می‌توان ادعا کرد هر کجای بیانیه که وظیفه و کار ویژه‌ای برای جوانان در نظر گرفته شده، بحث وظایف مسئول و مدیر انقلابی نیز مطرح شده که بایستی در قبال جامعه و حاکمیت وظایف خاصی انجام دهد؛ در مجموع باید گفت، خصایصی که در بیانیه به‌طور واضح و روشن بیان شده‌اند.

مسئول انقلابی بایستی شجاع و انقلابی، پرانگیزه و باخرد، اهل خودسازی، مسلح به منش انقلابی، عمل طبق حکمت و اصل جهادی و اینکه در معنای واقعی «مدیر انقلابی» باشد. از سویی مدیر انقلابی مدنظر رهبری به‌طور خاص بایستی اهل طهارت و پاک‌دستی اقتصادی باشد، با ویژه خواری و تبعیض مقابله کند و شجاعانه، جهت‌گیری انقلابی داشته باشد. این‌گونه مدیران در منظومه فکری بیانیه با نظر داشت وظایف خود در قبال جامعه و حاکمیت می‌توانند به‌عنوان پیشران «یک حرکت عمومی معقول و منضبط» زمینه‌سازی برای تحقق نظام نوین اسلامی کنند.

اما تمرکز اصلی مقاله حاضر بر الگوی مطلوب عمل و رفتار جوانان بوده و می‌توان ادعا کرد که منطق بیانیه بر این شکل نگاشته شده که ضمن بازخوانی و نقد و بررسی کارنامه انقلاب و جوانان ابتدای انقلاب، جوانان امروز در بیانیه و گفتار رهبری به‌عنوان «دال مرکزی» و کانون بحث هستند؛ آن‌ها بایستی ضمن درس گرفتن از تجربیات نسل جوانان انقلاب، خود را برای «جهاد بزرگ» برای ساختن ایران اسلامی بزرگ را آغاز کنند. (بیانیه گام دوم) ضمن «جوان مؤمن و انقلابی» بایستی به «باورها و شناخته‌ها» و «رفتارها و کنش‌ها» فرد مؤمن و انقلابی معتقد و مسلط باشد. در ادامه بررسی بیانیه با محوریت جوانان مشخص شد که جوانان بایستی در چند حوزه زیر کوشا باشند:

- **جهاد امیدآفرینی:** اهمیت جهاد تبیین و امیدآفرینی در بیانیه گام دوم به خوبی مشهود است و چراکه دشمنان همواره در پی ناامیدسازی جامعه از بین بردن اعتماد به نفس مردم و جوانان از دستاوردهای چهل ساله انقلاب بوده و هستند؛ اصولاً یکی از راهبردهای اصلی جریانات غیرانقلابی در داخل نظام اسلامی، یأس‌پراکنی و ناامیدسازی مردم نسبت به آینده است (فیروزیان،

۱۳۹۹). در بیانیه گام دوم، رهبر انقلاب به وضوح جهاد امیدآفرینی و تبیین را «نخستین و ریشه‌ای‌ترین جهاد» برای جوانان مؤمن و انقلابی معرفی کرده‌اند.

- **جهاد پیشرفت:** تأکید مکرر بر مفهوم جهاد پیشرفت و اصطلاح رایج «مدیریت جهادی» در بیانات رهبری را می‌توان در تداوم الگوسازی و گفتمان‌سازی رهبر معظم انقلاب برای ترسیم نقشه راهی برای حرکت انقلاب تعبیر کرد؛ این گونه مفاهیم و عبارات در گفتمان رهبری همواره مشهود بوده و می‌توان به «الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت»، «اقتصاد مقاومتی» و... نیز اشاره کرد. نمونه بارز آن در ابلاغیه ایشان با عنوان «الگوی پیشرفت ایران در پنجاه سال آینده» (۲۲ مهر ۱۳۹۷) به وضوح مشهود است.

- **دین‌داری و توجه به اخلاق و معنویت:** به طور کلی می‌توان گفت که محورهایی کلی مدنظر مقام معظم رهبری در مورد دین‌داری و توجه به اخلاق و معنویت همواره در بینش رهبری از اهمیت زیربنایی برخوردار بوده و در بررسی بیانیه نیز دیدیم که با عباراتی همچون توجه به سبک زندگی ایرانی-اسلامی، اخلاق، ارزش‌های معنوی و پایبندی به دین‌داری و اعمال دینی مورد توجه بوده است.

- **بینش انقلابی و جهاد سیاسی:** بینش انقلابی و جهاد سیاسی مفهومی است که پیش از بیانیه نیز در بیانات رهبر نمود داشته و ایشان پنج شاخصه برای مفهوم بینش انقلابی بیان داشته‌اند: «پایبندی به مبانی و ارزش‌های اساسی اسلام و انقلاب، هدف‌گیری آرمان‌های انقلاب و همت بلند برای رسیدن به آن‌ها، پایبندی به استقلال کشور، حساسیت در برابر دشمن و نقشه دشمن و عدم تبعیت از آن و تقوای دینی و سیاسی» (بیانات در سالگرد رحلت امام خمینی (ره)، ۱۴ خرداد ۱۳۹۵).

- **تعالی نظام و عدالت اجتماعی:** شاخص «تعالی نظام و عدالت اجتماعی» در این تحقیق بیشتر مربوط به گزاره «تلاش برای ایجاد تمدن نوین اسلامی و تحقق نظام پیشرفته اسلامی» در بیانیه و سایر بیانات رهبری است. در مجموع در این شاخص دغدغه‌های ملی و وضعیت کشور از نگاه جوان به مسائل کشور مدنظر است.

- **جهاد علمی:** یکی از مهم‌ترین خواسته‌های رهبری از جوانان جهاد علمی و علم‌آموزی بوده که در بیانیه به وضوح، به آن اشاره شده و خواستار تقویت بینش علمی بوده‌اند. به عبارتی

■ تحلیل محتوای بیانیه گام دوم انقلاب، با تأکید بر وظایف راهبرد عمل جوانان در گام دوم انقلاب

ایشان خواستار آن بوده‌اند تا جوانان در راستای ارتقای جایگاه علمی کشور، خودباوری و ستایش توانایی و دانش خود، توجه به تحصیلات و دانش‌اندوزی، احساس مسئولیت بیشتر برای حصول یک انقلاب علمی قدم بردارند.

منابع

قرآن کریم

ایوبی، حجت‌الله (۱۳۸۰). مؤلفه‌های گفتمان سیاسی انقلاب اسلامی. فصلنامه اندیشه انقلاب اسلامی، پیش‌شماره بهار، ۳۶-۲۱.

بیانات رهبر انقلاب به مناسبت بیست و هفتمین سالگرد رحلت امام خمینی (ره) (۱۴ خرداد ۱۳۹۵). پنج شاخص

انقلابی‌گری، انقلابی بودن و انقلابی ماندن. قابل دسترس از: <https://khl.ink/f/33258>

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری (۲۲ مهر ۱۳۹۷). ابلاغیه رهبر انقلاب اسلامی بر الگوی پایه اسلامی

ایرانی پیشرفت. قابل دسترس از: <https://bit.ly/35ft1TN>

حاجیانی، ابراهیم (۱۳۹۵). روش‌شناسی طراحی و تدوین الگوی مطلوب در پژوهش‌های راهبردی. مجله راهبرد،

بهار، شماره ۷۸، ۱۱۵-۹۰.

خالقی، علی (۱۳۹۶). گفتمان انقلاب اسلامی و مسائل و چالش‌های فراروی آن. سپهر سیاست، شماره ۴، ۲۱-۷.

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۵). بیانات رهبر انقلاب به مناسبت بیست و هفتمین سالگرد رحلت امام خمینی (ره).

پنج شاخص انقلابی‌گری، انقلابی بودن و انقلابی ماندن، منتشره در ۱۴ خرداد ۱۳۹۵، پایگاه اطلاع‌رسانی

دفتر مقام معظم رهبری، قابل دسترس از: <https://khl.ink/f/33258>

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۷). بیانیه گام دوم انقلاب. وب‌سایت دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای،

منتشره در ۲۲ بهمن ۱۳۹۷، بازنشانی در ۸ اسفند ۱۳۹۸، پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری، قابل

دسترس از: <http://farsi.khamenei.ir/message-content?id=41673>

خامنه‌ای، سید علی (۲۲ مهر ۱۳۹۷). ابلاغیه رهبر انقلاب اسلامی بر الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت. پایگاه

اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری، قابل دسترس از: <https://bit.ly/35ft1TN>

رفیعی، حسین و عباس‌زاده مرزبالی، مجید (۱۳۹۴). بررسی ماهیت و فراز و فرود دولت در اندیشه ابن‌خلدون.

فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، شماره ۱۱(۳۱)، ۱۵۹-۱۸۸.

سطوتی، جعفر (۱۳۹۲). مطالعه‌ای تطبیقی پیرامون مفهوم جوان و جوانی، سامانه فصلنامه مرکز مطالعات راهبردی

وزارت ورزش و جوانان، ۱۲(۱۹)، ۱۲۰-۱۰۱.

صلح‌میرزایی، سعید (۱۳۹۷). رفتارها و باورهای جوان مؤمن انقلابی در گام دوم، پرونده «گام دوم انقلاب». پایگاه

اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری، منتشره در ۱۲/۰۱/۱۳۹۷، قابل دسترس از: <https://khl.ink/f/41752>

عبداللهی، کیان (۱۳۹۷). بررسی ابعاد بیانیه «گام دوم انقلاب» / چرا باید کار را به جوان‌ها سپرد؟. باشگاه

خبرنگاران جوان، کد خبر: ۶۸۳۴۶۴۳، منتشره در ۲۷ بهمن ۱۳۹۷، بازنشانی در ۸ اسفند ۱۳۹۸، قابل دسترس

از: <https://www.yjc.ir/OOSg0B>

فتحی، سروش و فدوی، جمیله (۱۳۹۱). تحلیلی بر آسیب‌های اجتماعی جوانان طی سال‌های ۱۳۷۸-۸۸ و عوامل

مؤثر بر آن. فصلنامه مطالعات جامعه‌شناسی جوانان، سال سوم، شماره هشتم، ۱۴۴-۱۲۱.

■ تحلیل محتوای بیانیه گام دوم انقلاب، با تأکید بر وظایف راهبرد عمل جوانان در گام دوم انقلاب

فضائی، مهدی (۱۳۹۷). پرونده گام دوم انقلاب؛ چرایی اهمیت بیانیه گام دوم انقلاب. خبرگزاری صداوسیما، کد خبر: ۲۳۵۶۵۹۸، منتشره در ۲۷ بهمن ۱۳۹۷، بازنشانی در ۸ اسفند ۱۳۹۸، قابل دسترس از: <https://www.iribnews.ir/009t3>

فیروزیان، شبیر (۱۳۹۹). «امیدبخشی» مبتنی بر واقعیات «عینی» و «غیبی» در بیانیه «گام دوم»/۱. پایگاه مطالعاتی-تحلیلی فرهنگی سدید، منتشره در ۲۱ اسفند ۱۳۹۷، قابل دسترس از: <https://farhangesadid.com/0000LT>

محمدی ری شهری، محمد (۱۳۸۹). حکمت‌نامه جوان. با همکاری احمد غلامعلی، نسخه دیجیتالی، ناشر چاپی: موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، ناشر دیجیتالی: کتابخانه مدرسه فقهت، قابل دسترس از: <https://lib.eshia.ir/27359/1/5>

معین، محمد (۱۳۷۱). فرهنگ فارسی. تهران: امیرکبیر

ملکوتیان، مصطفی (۱۳۸۷). بازخوانی علل وقوع انقلاب اسلامی در سپهر نظریه‌پردازی. تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی.

موسی‌زاده، ابراهیم (۱۳۹۹). اصول و مؤلفه‌های نظام‌سازی اسلامی با تأکید بر بیانیه «گام دوم انقلاب». فصلنامه حکومت اسلامی، ۲۵(۱)، ۱۳۴-۱۱۳.

هانتینگتون، ساموئل (۱۳۹۲). سامان سیاسی در جوامع دست‌خوش دگرگونی (ترجمه محسن ثلاثی). تهران: انتشارات علم.

یورگنسن، ماریان و فیلیس، لوتیز (۱۳۸۹). نظریه و روش در تحلیل گفتمان (ترجمه هادی جلیلی). تهران: نشر نی.

